

Proeftuinen Om het Kind: een kwalitatieve verkenning

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Marjolijn Distelbrink
Rob Gilsing
Trees Pels
Judith Schöne
Daphne Wind

Proeftuinen Om het Kind: een kwalitatieve verkenning

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Marjolijn Distelbrink
Rob Gilsing
Trees Pels
Judith Schöne
Daphne Wind

Met medewerking van:
Anna Jansma
Myra van Veenendaal

Oktober 2014

Inhoud

Samenvatting	5
Conclusies	13
Aanbevelingen	17

Samenvatting

Amsterdamse zorg voor jeugd in verandering

Per 1 januari 2015 treedt de nieuwe Jeugdwet in werking. In dit nieuwe stelsel krijgt de gemeente de verantwoordelijkheid voor alle vormen van jeugdhulp (dus inclusief specialistische hulp zoals jeugd-ggz, jeugd-lvb en gesloten jeugdhulp in het kader van ernstige opgroei- en opvoedingsproblemen) en de uitvoering van kinderbeschermingsmaatregelen en jeugdreclassering. In de aanloop ernaartoe experimenteerde de gemeente Amsterdam in 2013/2014 met de nieuwe werkwijze zoals die straks vorm moet gaan krijgen. Daartoe zijn proeftuinen in verschillende stadsdelen ingericht, waarin Ouder-en-kindadviseurs - zoals de generalisten die ouders en jeugdigen moeten gaan helpen in Amsterdam heten - in buurtgebonden teams gezinnen ondersteunen. Het betreft een uitwerking van de plannen zoals die eerder zijn vastgesteld in de Visie - en later het Koersbesluit - Om het kind.

Met het nieuwe Amsterdamse jeugdzorgstelsel, zoals vastgelegd in de Visie 'Om het kind!', wordt een aantal effecten beoogd. Dit zijn:

- Er wordt meer aangesloten op eigen kracht van jeugdigen/gezinnen en hun netwerken.
  - Kleine opvoed- en opgroeioproblemen blijven klein.
  - Er wordt snel effectieve hulp aan gezinnen geboden in een vertrouwde omgeving.
- Als de doelen worden bereikt, moet hulp aan gezinnen uiteindelijk ook minder duur worden. Er is dan immers minder inzet van zware hulp nodig.

Proeftuinen Om het kind

Om de doelen te bereiken zijn in de proeftuinfase Ouder-en-kindteams (OKT's) opgericht waarbinnen professionals van verschillende moederorganisaties en achtergronden met elkaar samenwerken om jeugd en opvoeders te ondersteunen. De Ouder-en-kindadviseurs (OKA's) werken op scholen en OKC's en andere vindplaatsen in de wijk; er is in samenhang hiermee variatie in de leeftijdscategorie van jeugdigen (en hun ouders) die OKA's (vooral) bedienen: 0-4 jarigen, 4-12 jarigen, 12-18 jarigen. Eén proeftuin was in de afgelopen periode specifiek gericht op 16-23 jarige (risico)jongeren. Door het vindplaatsgericht werken, zouden gezinnen snel in beeld moeten komen van OKA's en de hulp laagdrempelig moeten zijn. De teams zijn dusdanig ingericht dat expertise op diverse terreinen (lvb, ggz) is geborgd in het team. OKA's kunnen, zo is het idee, door de korte lijnen in het team snel hulp arrangeren voor gezinnen. Vanwege nieuwe regels kunnen ze snel doorverwijzen naar specialistische hulp, zonder tussenstappen. De hulp moet beter dan voorheen aansluiten bij behoeften en vragen van gezinnen. De OKA's richten zich in eerste instantie op lichte problemen en vragen. Bij multiproblematiek of beperkte zelfredzaamheid van gezinnen moet worden doorgezet naar de generalisten in de Samen DOEN teams die in een groot aantal buurten gezinnen ondersteunen. Als ouders niet meewerken en de veiligheid van kinderen is in het geding, komt Jeugdbescherming (voorheen Bureau Jeugdzorg) in beeld. Binnen de OKT's is ruimte voor zelfsturing door professionals (de mate waarin verschilt tussen teams); leren van elkaar vormt een expliciet onderdeel van de proeftuinen. De proeftuinperiode heeft als doel om te bezien of onderliggende veronderstellingen (bijvoorbeeld over effecten, werkzame elementen en kosten) inderdaad werken zoals bedoeld.

Onderzoek

Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht in de periode zomer 2013-zomer 2014 de nieuwe werkwijze zoals deze gestalte heeft gekregen in de proeftuinen. Hoofddoel van het onderzoek was om verdiepend inzicht te geven in de factoren en processen die een rol spelen bij het falen of slagen van de werkwijzen in de OKT's. Veel aandacht ging daarbij uit naar de wijze waarop OKA's hun werk vormgeven; zij vormen de spil in het nieuwe systeem. Kernelementen zoals de samenwerking met scholen, de wijk, inzet op eigen kracht en de focus op preventie, waren daarbij belangrijke onderwerpen. Daarnaast vormden de samenwerking met de flexibele schil en aansluiting bij Samen DOEN en jeugdbescherming relevante thema's. Ook is aandacht uitgegaan naar de samenwerking binnen het team en randvoorwaarden die het werk van OKA's ondersteunen of juist belemmeren. Gedurende het onderzoek kwam voorts regie als belangrijk vraagstuk naar voren dat aandacht verdient. Het onderzoek kende de volgende vraag:

Welke meerwaarde heeft de inrichting van de Ouder-en-kindteams, en in het bijzonder het functioneren van OKA's daarbinnen, voor het realiseren van de doelen van Om het Kind? Welke succesfactoren en verbeterpunten zijn aan te wijzen?

De belangrijkste bron voor het beantwoorden ervan vormde de studie van 30 casussen in zeven verschillende proeftuinen (Centrum, Noord, (Noord) VO, Nieuw-West, Oost, West en Zuidoost). De meeste casussen hadden betrekking op ondersteuning aan individuele gezinnen (ouders en/of jeugdigen). Drie casussen betreffen werkpraktijken met groeps(gericht) aanbod; allen in het voortgezet onderwijs. De casussen zijn geselecteerd in samenspraak met de proeftuinen. Per casus zijn de betrokken OKA, (bijna altijd) een of twee externe professionals en (zoveel mogelijk) de ondersteunde ouder of jeugdige geïnterviewd. In totaal spraken wij voor het casusonderzoek met 83 respondenten; 29 OKA's, 30 professionals en 25 ouders of jeugdigen (uit 24 gezinnen). Veel casussen hadden betrekking op de leeftijdsperiode van het primair of voortgezet onderwijs; een minderheid op 0-4 jarigen en 16-plussers. De ouders en jeugdigen die we spraken waren veelal van niet-Nederlandse (niet-westerse) herkomst. Ouders (18 in totaal) hadden uiteenlopende opleidingsniveaus, de zeven jongeren die wij interviewden waren laagopgeleid. Het betreft veelal kwetsbare jongeren met multiproblematiek; de proeftuin Nieuw-West was hier in het bijzonder op gericht, maar deels waren het ook jongeren die bij OKA's terecht zijn gekomen via hun school (VO).

In de aanloop naar het casusonderzoek zijn per proeftuin een of meer gesprekken gevoerd met projectleiders, implementatiemanagers en/of OKA's. Daarmee is bredere (niet-casusgerelateerde) informatie over het functioneren van de teams en belangrijke aandachtspunten daarbij opgehaald. Dit is overigens ook gebeurd tijdens het casusonderzoek; steeds is OKA's en overige professionals gevraagd (ook) te reflecteren op hun ervaringen buiten de casussen om. Als afsluiting van het onderzoek zijn eerste bevindingen voorgelegd aan en besproken met OKA's en hun leidinggevenden in een reflectiebijeenkomst. Over het voortgezet onderwijs is een afzonderlijke reflectiebijeenkomst belegd.

Het hier samengevatte onderzoek is dus in hoofdzaak gebaseerd op de analyse van 30 casussen uit de verschillende proeftuinen. De casussen zijn niet aselekt getrokken; er was overleg over geschikte casussen met onder meer proeftuinleiders en OKA's. In de selectie van casussen hebben we wel gelet op de aanwezigheid van diverse voor het onderzoek relevante aspecten. De casussen bieden daarmee geen representatief beeld van alle casussen die OKA's behandelen. We hebben de indruk dat relatief veel zware casussen in het onderzoek zijn betrokken. Het was overigens ook niet het doel van dit onderzoek om tot een representatieve selectie te komen. Het onderzoek laat voorts geen evaluatieve uitspraken per proeftuin toe, vanwege het beperkte aantal casussen per proeftuin. Het onderzoek geeft in het algemeen inzicht in een aantal cruciale aspecten van de nieuwe werkwijze.

In dit onderzoek is antwoord op de onderzoeksvraag gezocht door de gegevens op de volgende thema's te analyseren:

- tevredenheid van ouders en jongeren,
- bereik en toegankelijkheid,
- preventie,
- eigen kracht,
- resultaten van hulp,
- aansluiting bij samen DOEN,
- aansluiting bij Jeugdbescherming,
- samenwerking met het onderwijs,
- samenwerking in de wijk,
- regie,
- ondersteuning binnen het team en
- overige randvoorwaarden.

In deze samenvatting belichten we de belangrijkste bevindingen per onderscheiden thema. Vervolgens trekken we enkele conclusies en doen we aanbevelingen. De volledige rapportage is te downloaden via www.verwey-jonker.nl.

Tevredenheid ouders en jongeren¹

Ouders die wij interviewden zijn over het geheel genomen erg tevreden met de hulp die zij van OKA's hebben ontvangen; evenals de jeugdigen. Hieruit kan niet worden afgeleid dat *alle* ouders en jeugdigen die door OKA's zijn ondersteund tevreden zijn. Het is niet uit te sluiten dat de ouders en jongeren die wij spraken een specifieke selectie vormen. De interviews geven wel inzicht in de vraag *waarom* ouders en jeugdigen wel (of niet) tevreden zijn; dat levert nuttige informatie op voor de toekomstige teams.

Een belangrijke succesfactor genoemd door *ouders* is allereerst het vertrouwen of de 'klik' die zij voelden bij de OKA. Belangrijk in het contact tussen ouder en OKA was dat de laatste ouders het gevoel gaf goed te luisteren, een neutrale houding had, hen serieus nam, en samen met hen keek naar wat belangrijk was voor het gezin. Soms was ondersteunend bij het initiële vertrouwen dat ouders de OKA al kenden vanuit een vorige functie. Veel ouders hebben het gevoel dat zij betrokken werden in oplossingsrichtingen en dit wordt gewaardeerd. In enkele gevallen was het juist fijn dat OKA meer de leiding nam en problemen oppakte. De ervaring dat de OKA beloftes na kwam vonden ouders heel prettig; iets wat zij in eerdere hulpverleningscontacten niet altijd zo hadden ervaren. Eerdere negatieve ervaringen vormden soms een drempel die eerst beslecht moest worden voordat ouders open stonden voor hulp.

De afstemming van hulp rond het gezin (en de rol die OKA daarbij nam) werd door de meeste ouders als positief ervaren. Ook de intermediaire positie die OKA inneemt tussen ouders en school werd door een aantal ouders expliciet genoemd als prettig.

Verbeterpunten die ouders noemen zijn beperkt en betreffen maar deels het functioneren van de OKA. Ouders hebben bijvoorbeeld moeite met de wijze waarop wet- en regelgeving op het gebied van huisvesting en recht op zorg in hun situatie uitwerkt. Een enkele ouder heeft een concrete tip voor OKA's, bijvoorbeeld rond het (nog beter) betrekken en informeren van *beide* ouders bij een scheiding.

Het ondersteunen van eigen kracht van ouders is een belangrijk onderwerp in het nieuwe stelsel. Uit de interviews komt naar voren dat een deel van de ouders via de OKA zelfredzamer is geworden of heeft geleerd netwerken beter te benutten. Dat betekent overigens niet dat alle ouders (al) geheel zelfstandig verder kunnen.

Uit de interviews met de *jongeren* komt eveneens een overwegend positief beeld naar voren van het contact met de OKA, de ervaren hulp en de uitkomsten van de hulp. De persoonlijkheid en houding van de OKA zijn ook hier belangrijke succesfactoren. Jongeren waarderen dat er naar ze wordt geluisterd en dat ze worden begrepen; dat is niet altijd het geval geweest bij eerdere hulpverleners of

---

1 Voor dit onderwerp vormen interviews met ouders en jongeren de bron.

begeleiders. Door de open en luisterende houding van de OKA spreken jongeren, zeker na enige tijd, open over hun belemmeringen, successen en wensen. Uit de casussen is gebleken dat OKA's niet alleen luisteren en jongeren op weg helpen, maar soms ook sturen als nodig. Jongeren ervaren deze sturing als positief en soms zelfs noodzakelijk. Jongeren doorlopen vaak een traject waarbij de OKA diverse dingen voor ze regelt en hen erbij begeleidt, maar ook inzet op zelfredzaamheid. Niet alle jongeren zijn al zelfredzaam of kunnen dat zijn, vaak gaat het om kleine stapjes die zijn gezet. De jongeren waarderen wel dat er aanspraak wordt gedaan op wat ze zelf kunnen, al is dat soms eng. Netwerken van jongeren (althans de selectie waarmee wij spraken in dit onderzoek) zijn vaak zwak. Jongeren willen soms ook geen bemoeienis van bekenden met hun problemen. Een aandachtspunt dat naar voren komt is de onbekendheid bij jongeren met OKA's en met hulpverlening in het algemeen.

Bereik en toegankelijkheid²

In het onderzoek was een vraag of de OKT's een brede groep ouders en kinderen weten te bereiken en of de teams toegankelijk zijn. Door het werken op vindplaatsen als school, (voor jonge kinderen) het OKC of (in één proeftuin) het buurtcentrum, zijn OKA's in principe zichtbaar en benaderbaar. OKA's zijn aanwezig op plekken waar ouders/jongeren al komen en waar al vertrouwen is in de aldaar aanwezige professionals. Dit betekent overigens niet dat ouders of kinderen al in groten getale uit eigen beweging aankloppen bij OKA's op deze locaties. Het contact loopt nog vaak via anderen. Is het contact eenmaal gelegd, dan is het door het werken op de vindplaatsen wel gemakkelijk(er) om contact te houden en vertrouwen op te bouwen. OKA's werken op vindplaatsen, maar gaan ook naar ouders of jongeren toe als het nodig is. De *outreaching* aanpak, waarbij afspraken ook thuis of op andere voor ouders of jeugd voor de hand liggende plekken plaatsvinden, helpt om een relatie met de cliënt op te bouwen, evenals OKA's bereikbaarheid via mobiel, mail en WhatsApp. Voor cliënten met een migratieachtergrond kan een persoon met eenzelfde achtergrond de drempel verlagen.

Tijd hebben voor laagdrempelig contact benoemen OKA's voorts als een belangrijke voorwaarde voor succes. De (generalistische) werkwijze van de OKA's helpt om de vraag (achter de vraag) goed in beeld te krijgen en een band met cliënten op te bouwen. De bereidheid (en ruimte) van OKA's om steun te bieden bij praktische kwesties werkt positief.

Door sommige OKA's wordt een belemmering genoemd voor het bereiken van of toegankelijk zijn voor ouders: als scholen minder hechten aan partnerschap met ouders, is het moeilijker de vindplaats goed te benutten. Een heel ander punt is: het nauwe contact met ouders of jongeren kan dilemma's met zich meebrengen voor OKA's. Vertrouwelijkheid kan bijdragen aan een beter zicht op hulpvragen, maar hoeft als 'investering' niet altijd te lonen, of kan er bijvoorbeeld toe leiden dat OKA's onpartijdigheid - bijvoorbeeld in relatie tot school - in het geding komt.

Preventie

Een van de doelen van het wijkgerichte werken in de nieuwe teams is problemen die klein zijn klein houden. Preventie is daarom een belangrijk onderwerp. In het onderzoek is nagegaan welke vormen preventie aanneemt, en of het lukt preventief te werken. OKA's blijken deels gezinnen of jeugdigen te ondersteunen waar problematiek nog niet heel groot is (of enkelvoudig); daar behelst preventie vooral het tijdig in het oog krijgen van problemen en grotere problemen voorkomen. Deels gaat het ook om het aanbieden van lichte hulp of snel en efficiënt doorverwijzen bij zwaardere (beginnende) problemen. Uit de casussen blijkt dat preventie (van bijvoorbeeld schooluitval of afglijden van jeugdigen) soms ook inhoudt dat juist lange tijd wordt gewerkt aan een vertrouwensband met gezinnen of jeugdigen en aan het ondersteunen bij diverse kleinere zaken, bijvoorbeeld bij lvb-jongeren. Het kan ook zijn dat, als voorbereiding op doorverwijzing naar een zwaarder traject, lichte hulp en verlichting wordt geboden door de OKA.

Of OKA's menen dat zij erin slagen om (vooral) preventief te werken, hangt onder andere af van de populatie die zij ondersteunen en de context (en daarmee de aanvoerroutes). Bij sommige groepen is

---

2 Voor dit thema en de hierna volgende thema's vormen de interviews met OKA's en extern betrokkenen de hoofdbron.

zeer langdurige (lichte) begeleiding noodzakelijk. Een belangrijke vorm van preventie blijkt het 'lucht geven' aan ouders of jeugdigen met een grote belasting; daarbij helpt het dat OKA's dichtbij (op de vindplaatsen) werken en daarmee snel beschikbaar zijn bij terugvallen of nieuwe vragen. De breedte van de functie maakt het mogelijk om in te zetten op verlichting van stress door lichte interventies; opvoeding en ontwikkeling worden daarmee indirect gesteund. Een succesfactor is tot slot de tijd en ruimte om problematiek goed in beeld te krijgen en een vertrouwensband op te bouwen. Een belemmering is dat zwaardere zaken soms onvoldoende doorgezet (kunnen) worden, of dat OKA's via de vindplaats vooral zwaardere problemen binnen krijgen. Preventieve activiteiten zijn niet altijd goed in beeld; mede vanwege het niet registreren van korte contacten in het registratiesysteem RIS.

Eigen kracht

Het vormgeven van werken vanuit eigen kracht verloopt over het algemeen succesvol. OKA's menen dat zij er door het nieuwe werken meer aandacht aan (kunnen) besteden. De meesten achten zich er voldoende voor toegerust, een deel ervaart meer moeite.

De interviews en reflectiebijeenkomsten bieden een rijke beschrijving van handelingswijzen en factoren die bijdragen aan het succes. Vaak start een OKA met de vragen: 'Wat is de voornaamste behoefte? Wat kan de cliënt zelf? Wat kan het informele netwerk voor hen betekenen? Wat heeft de cliënt nog van de OKA nodig?'. Het aanspreken van eigen kracht kan niet bij elke cliënt op dezelfde manier. Het vraagt vooral maatwerk bij meer kwetsbare subgroepen, zoals 16-plussers, lvb-ers of als de veiligheid van kinderen in het geding is. Niet alle OKA's zijn voldoende toegerust om dit maatwerk te leveren. Succesfactoren die OKA's noemen zijn: luisteren naar de cliënt, investeren in het opbouwen van een band, aanpassing aan het tempo van de cliënt, cliënten op de hoogte houden. Maar ook: grenzen stellen en niet te toeschietelijk zijn. OKA's noemen als middelen om eigen kracht te versterken: motivatie en zelfvertrouwen vergroten door successen te vieren; cliënten helpen bij het aanleren van persoonlijke, sociale en praktische vaardigheden, met kleine stapjes toewerken naar meer zelfstandigheid en samen mogelijkheden van het informele netwerk bekijken. Ook de kracht van de wijk wordt soms benadrukt of benut. Werken aan eigen kracht van het netwerk (of de wijk) lukt overigens niet altijd. Soms is er weinig netwerk, is het netwerk zwak, of zit het netwerk de cliënt eerder in de weg dan dat het ondersteunt.

In een van de proeftuinen wordt expliciet opgemerkt dat werken aan 'eigen kracht' nogal eens wordt vereenzelvigd met het inzetten van Eigen Kracht Conferenties. Maar dat is een interventie, en dekt uitdrukkelijk niet de bovengenoemde meer algemene werkprincipes. Ook bestaat bij sommigen het beeld dat de nadruk op eigen kracht in feite een verkapte bezuinigingsmaatregel is.

Het bespreken van eigen kracht in casuïstiekoverleg kan een middel zijn om OKA's scherp en bewust te houden van verschillende verwachtingen en invullingen die er zijn rond eigen kracht, en een mooie manier zijn om voorbeelden en successen te delen.

Resultaten van hulp

De nieuwe werkwijze leidt in veel van de onderzochte casussen tot positieve resultaten. Dat betekent niet dat er ook altijd sprake is van een grotere zelfredzaamheid of een beter functioneren van de ouders of de jeugdigen. Soms gaat het om het zetten van kleine stapjes, zoals het weer op de rails krijgen van een aantal basale zaken ('basis op orde') of het binnenkomen in een voorheen zorgmijndend gezin. Maar er is soms ook sprake van stagnatie in de hulp. Dat speelt vooral bij zwaardere casussen, waar bijvoorbeeld sprake is van lvb-problematiek. In dit soort casussen is vaak langdurige hulp nodig, zo schatten OKA's in. Het is de vraag of dergelijke langdurige steun (in de toekomst) tot het takenpakket van de OKT's behoort. Resultaat blijft soms uit omdat het niet lukt om de benodigde hulp te regelen of omdat ouders of jeugdigen de aangeboden hulp afwijzen.

Om resultaten te bereiken, is het vertrouwen van ouders en/of jeugdigen cruciaal. De nieuwe werkwijze zorgt er op een aantal manieren voor dat OKA's kunnen werken aan het vertrouwen van hun cliënt. In de eerste plaats is dat de factor tijd: OKA's hebben in de proeftuinperiode de ruimte gehad

om de nodige tijd te besteden aan hun casussen en dat heeft bijgedragen aan het succes. Ook de handelingsruimte die zij ervaren droeg bij aan de mogelijkheden om het vertrouwen van cliënten te versterken. Datzelfde geldt voor de generalistische blik waarmee OKA's verondersteld worden te werken. Tot slot werkt het feit dat gezinnen in de persoon van de OKA één aanspreekpunt hebben, positief, evenals het feit de OKA's een laagdrempelige werkwijze hebben. Er is een aantal belemmerende factoren aan te wijzen. Belemmerende factoren in de onderzoeksperiode waren de onbekendheid met de functie van OKA (en het bestaan van de OKT's), de soms beperkte mogelijkheden om problemen op het gebied van huisvesting op te lossen en de soms moeizame samenwerking met leerplicht en met Samen DOEN. Relatief vaak wordt de onduidelijkheid over de verwijsmogelijkheden naar de flexibele schil genoemd. Sommige OKA's en andere professionals vrezen in de toekomst een daarmee samenhangende belemmerende factor: de onzekerheid over de vraag of aanbod dat in sommige casussen nodig is door bezuinigingen nog beschikbaar zal zijn. Voor de toekomst is daarnaast een risico dat de professionele ruimte, de ruimte om te experimenteren en de ruimte in tijd wordt ingeperkt.

Aansluiting bij Samen DOEN

In Amsterdam draaien naast Ouder-en-kindteams de Samen DOEN teams; gericht op hulp aan gezinnen met weinig zelfredzaamheid of multiproblematiek. De samenwerking tussen de OKT's en de Samen DOEN-teams verloopt niet altijd vlekkeloos, zo laat het onderzoek zien. Er is onduidelijkheid over wanneer casussen vanuit de OKT's kunnen worden doorgezet (soms ook weerstand vanwege de opgebouwde vertrouwensband met een cliënt), maar ook over wanneer zij weer kunnen worden teruggegeven aan de OKT's. Ook is er soms verwarring over de regierol. Bovendien is het niet altijd duidelijk wat de rol nog is van OKA's als er is doorgezet, waarbij OKA's zich soms beklagen over het gebrek aan terugkoppeling. De meeste betrokkenen hebben de overtuiging dat OKT's en Samen DOEN elkaar kunnen versterken, maar dat het daarvoor nodig is dat er veel meer uitwisseling en samenwerking is tussen de teams. Het bestaan van een schemegebied hoeft geen probleem te zijn; het biedt juist kansen voor samenwerking.

Meer en beter samenwerken tussen OKT's en Samen DOEN biedt een oplossing voor het feit dat sommige expertises soms gemist worden. In het OKT gaat het dan om het vermogen om generalistisch te kijken en te werken, in de Samen DOEN-teams om kennis op het gebied van veiligheid in het gezin en opvoeding.

Een ander punt is dat er niet altijd voldoende kennis is van elkaars werk. OKT's en Samen DOEN-teams kennen elkaar onvoldoende, en sommige OKA's zijn onvoldoende op de hoogte van de criteria waaronder Samen DOEN zaken aanneemt.

Aansluiting bij Jeugdbescherming

Tegelijk met de instelling van de OKT's is de taakstelling van jeugdzorg veranderd. De gemeentelijke Jeugdbescherming is er alleen nog voor dwang en drang. De scheidslijn tussen vrijwilligheid en onvrijwilligheid blijkt niet altijd duidelijk, en ook het feit dat er alleen nog bij onvrijwilligheid kan worden doorverwezen is niet voor iedereen helder. Een aantal OKA's worstelt met de vraag wanneer wel of niet een casus door te zetten naar de Amsterdamse Jeugdbescherming (JBRA). Net als bij Samen DOEN is het bestaan van een grijs gebied niet noodzakelijk problematisch. Wat wel als problematisch ervaren wordt, is het feit dat JBRA zich alleen met drang- en dwangzaken bezig houdt. Veel gesprekspartners hebben aangegeven dat daardoor gezinnen waar de veiligheid in het gedrang is, maar die wel mee willen werken, tussen wal en schip dreigen te vallen. Het feit dat ook Samen DOEN alleen onder bepaalde voorwaarden casussen overneemt en soms casussen teruglegt bij OKT's draagt hieraan bij. OKA's vinden het belangrijk dat de expertise bij JBRA voor hen beschikbaar en toegankelijk is. Tot slot blijkt de regie bij de overdracht van OKT naar JBRA of bij samenwerking tussen beide niet altijd goed geregeld.

In zwaardere zaken, waarin sprake is van complexe problematiek en/of waar de veiligheid in het gedrang is, is het van belang goed oog te houden voor de belasting die dit met zich meebrengt voor OKA's, zo is uit het onderzoek gebleken.

Samenwerking met het onderwijs

De school is een belangrijke partner voor de nieuwe wijkteams. Veel OKA's zijn op school gepositieerd. De belangrijkste conclusie voor wat betreft de samenwerking met scholen luidt: de 'school als vindplaats' heeft een duidelijke meerwaarde. De toegankelijkheid van de zorg verbetert door de zichtbaarheid en benaderbaarheid van de OKA, en ook de vroegsignalering en kwaliteit van de zorg gaat er op vooruit door diens expertise en brede netwerk. De gezamenlijke kennis van de leerling en het gezin maakt beter maatwerk mogelijk en er kan - in principe - gericht aan preventie en groepsaanbod worden gedaan, ook voor minder opvallende leerlingen. De adviserende en coachende rol voor mentoren en andere docenten kan hier eveneens aan bijdragen. De samenwerking betekent ten slotte een taakverlichting voor de IB-er en zorgcoördinator, die meer aan hun school-interne taken toekomen.

Wel hangt het goede verloop van de samenwerking af van de inbedding van de OKA in de school. Er zijn scholen waarin het pedagogische klimaat en partnerschap van ouders te wensen overlaat, waardoor ook de OKA's minder effectief kunnen werken. Verder zijn een goede taakafbakening, communicatie en afstemming over procedures, en ook 'klik' met de IB-er of zorgcoördinator en directie belangrijke voorwaarden voor succes. Daarin moet zeker aanvankelijk van beide kanten worden geïnvesteerd. Het interne overleg met de IB-er/zorgcoördinator en binnen het OKT wordt door de meeste OKA's erg gewaardeerd, al blijft voor een deel van hen het sparren met collega's van de moederorganisatie ook belangrijk.

In het onderzoek is specifiek ingegaan op de samenwerking met het voortgezet onderwijs (vo). Deze samenwerking is relatief nieuw. Wat betreft de afstemming tussen OKA's en mentoren in het vo bestaat meestal wel overeenstemming: de contacten met leerlingen en ouders en eerste begeleiding behoren tot de verantwoordelijkheid van de mentor. De mentoren verschillen echter in de mate waarin ze hierin investeren, en missen nogal eens de benodigde competenties en reflexieve attitude, bijvoorbeeld voor communiceren met ouders of de omgang met autistische of lvb-kinderen. Een deel van de OKA's op het vo steekt daarom ook veel tijd in communicatie met en (pedagogische) advisering en ondersteuning van mentoren.

Een aandachtspunt in de positionering van de OKA in de school (po en vo) is het bewaken van een onafhankelijke, onpartijdige positie. De OKA moet er voor waken niet verstrikt te raken in conflicten tussen ouders en school, en zich niet voor het karretje van een van beiden laten spannen. Ook de 'tweezijdige' alliantie met leerlingen en ouders kan een spanningsveld zijn. Gezien de grote verantwoordelijkheden die OKA draagt, ook in het omgaan met (eisen van) uiteenlopende partijen, is een goede ondersteunende overlegstructuur van groot belang.

Samenwerking in de wijk

Het thema 'werken in de wijk' of samenwerken met de wijk is niet in alle gesprekken rondom de casussen ter sprake gekomen. Hierbij speelt mee dat de meeste geïnterviewde OKA's op de 'school als vindplaats' werken en in de proeftuinperiode nog lang niet altijd aan alliantievorming met (organisaties in) de wijk toekwamen. Het wordt wel verwacht dat OKA's expliciet samenwerking met de wijk zoeken. De OKA's die vanuit een locatie in de wijk werken en de betrokken externe professionals noemen vergelijkbare voordelen als we bij vindplaats school aantreffen, zoals de laagdrempeligheid door OKA's zichtbaarheid en outreachende werkwijze en de korte lijnen, intern en extern, met andere professionals. Ook in deze context geldt: de klik met andere professionals is een belangrijke succesfactor en vergt investering van beide kanten.

De wijk kan een betere vindplaats zijn dan de school, vooral voor oudere jeugd. Een deel is drop-out en dus niet meer op school te vinden, maar ook ouders kunnen soms beter via andere kanalen

worden bereikt. Ook voor ouders met jonge kinderen (0-4 jaar) liggen andere vindplaatsen voor de hand.

Met het samenwerken in de wijk kunnen naast individuele cliënten vooral ook collectieve preventieve doelen worden gediend. Naast het ondersteunen van contact tussen ouders kan het bijvoorbeeld gaan om het organiseren van groepsgericht aanbod voor jongeren, inspelen op kwesties die spelen in de wijk of samenwerken met informele werkers (vrijwilligers) en initiatieven. Een thema dat meer aandacht verdient is de ondersteuning door OKA's van informele werkers (vrijwilligers) en initiatieven rond ouders/gezinnen. Zoals OKA's op school voor docenten die functie vervullen, zo kan ook (pedagogische) ondersteuning van vrijwilligers relevant zijn, en de preventieve netwerken rondom jeugdigen en gezinnen helpen versterken.

Een struikelblok, dat overigens ook breder in de proeftuinen wordt ervaren, is de onbekendheid van externe professionals met de functie en activiteiten van OKA's, waarbij soms ook de afstemming moeizaam op gang komt. In kennis van de sociale kaart in de wijk, persoonlijke kennismaking en vindbaarheid van de juiste sleutelfiguren moet meer worden geïnvesteerd. Hetzelfde geldt voor de vormgeving van het werken in de wijk door de OKA en andere partners. Door de aanwezigheid van veel potentiële partners kan dit, zeker als de school de uitvalsbasis is, nog een zoektocht zijn, die veel professionele ruimte vergt.

Regie

Regie kwam als belangrijk vraagstuk naar voren tijdens het onderzoek. In principe ligt de regie over een casus bij de OKA, zolang deze de casus onder zijn/haar hoede heeft. Wat regie in de praktijk inhoudt, daarover blijkt soms onduidelijkheid te bestaan. In veel casussen lukt het OKA's om de regie te pakken en loopt dit naar de mening van de OKA's zelf en naar die van externe professionals goed. Belangrijke instrumenten daarbij zijn uitvoerdersoverleggen en regiechecks. Het voeren van regie vraagt maatwerk: afhankelijk van de casus moet bepaald worden hoe de regie eruit ziet.

Niettemin is er een aantal knelpunten. Het blijkt niet altijd duidelijk te zijn waar de regie ligt, vooral in meer complexe casussen. Ook blijkt het niet altijd te lukken om alle bij een gezin betrokken partijen te betrekken, hetgeen het werken volgens het uitgangspunt 1Gezin1Plan bemoeilijkt. Soms lukt dat niet omdat niet alle betrokkenen in beeld kunnen worden gebracht, of omdat een OKA een externe professional niet (voldoende) betreft. Daarbij sluit de bevinding aan dat het niet altijd lukt om met de betrokken partijen tot één lijn (1 plan) te komen.

Samenwerken in het team en overige randvoorwaarden

De samenstelling van de teams verschilt tussen de proeftuinen. Een vraag in het onderzoek was hoe de samenstelling in de proeftuinperiode uitwerkte. In het bijzonder ging het daarbij om de aanwezigheid van experts die kunnen worden geraadpleegd zoals de jeugdpsycholoog of gedragswetenschapper bijvoorbeeld. OKA's stellen de aanwezigheid van een dergelijke expert in het team op prijs, evenals de aanwezigheid van expertise op het gebied van gz of lvb. In het algemeen is de aanwezigheid van verschillende achtergronden in het team en de mogelijkheid om cliënten direct door te verwijzen naar collega's voor trainingen gewaardeerd. Al kan onderlinge uitwisseling van expertise nog beter, en wenden OKA's zich voor reflectie of overleg behalve tot het OKT soms nog veel tot de moederorganisatie.

Een goede samenwerking in het team met veel ruimte voor casuïstiek kan heel ondersteunend zijn voor het werk van OKA's, zo komt naar voren uit het onderzoek. In veel proeftuinen is casuïstiekoverleg goed van de grond gekomen; het helpt om de grenzen van de functie van OKA helderder te krijgen en om vooral vragen over doorzetten van casussen, regie en afronding van casussen te bespreken. Duidelijk is geworden dat het niet zozeer de OKA, als wel het OKT is dat als generalist fungeert. OKA's kunnen individueel wel groeien in hun rol als generalist als ze de expertise van collega's goed benutten. OKA's wijzen op het belang van teambuilding en de belangrijke rol van de teamleider daarin. Een

coachende aansturing, die binnen heldere kaders voldoende professionele handelingsruimte laat, wordt als positief ervaren.

Behalve een goede samenwerking binnen het team is een aantal andere randvoorwaarden voor het succesvol functioneren van OKA's naar voren gekomen. Door betrokkenen wordt onder andere gewezen op het (al eerder genoemde) belang van professionele ruimte en ruimte in uren, het aanstellen van kwalitatief goede en gemotiveerde OKA's, het garanderen van voldoende expertise (ggz, lbv, thema's als echtscheiding, veiligheid) in het team. Het is tegelijkertijd fijn als de kaders wat duidelijker zijn; de zoektocht naar de invulling en grenzen van de functie in de proeftuinperiode was niet eenvoudig. Waarbij de ondersteuning van (kwetsbare) jeugdigen een andere benadering en andere kaders vraagt dan die aan gezinnen met jongere kinderen. Een relevante bevinding is overigens dat OKA's hun functie erg verschillend invullen, afhankelijk van context (bijvoorbeeld een specifieke school) en hun eigen achtergrond (bijvoorbeeld de functie die ze voorheen bekleedden).

Conclusies

In het nieuwe Amsterdamse jeugdzorgstelsel, zoals vastgelegd in de Visie 'Om het kind!', wordt een aantal effecten beoogd. Dit zijn:

- Er wordt meer aangesloten op eigen kracht van jeugdigen/gezinnen en hun netwerken.
- Kleine opvoed- en opgroei problemen blijven klein.
- Er wordt snel effectieve hulp aan gezinnen geboden in een vertrouwde omgeving.

De zorg voor gezinnen, dichtbij en preventief verleend, moet na de transitie goedkoper worden dan voorheen. Dit zou allereerst moeten kunnen (in theorie) doordat OKA's op plekken werken waar ouders/jeugdigen al komen en dus gemakkelijk binnen lopen (snel/dichtbij hulp en preventief). Ten tweede doordat OKA's deels naar collega's uit hun eigen OKT kunnen doorverwijzen indien nodig en zo dus snel en gemakkelijk hulp kunnen inzetten (of via collega's een goede diagnose kunnen laten stellen om te kijken of meer hulp nodig is; binnen veel teams is er een jeugdpsycholoog of gedragsdeskundige). Ten derde doordat OKA's zonder tussenkomst van anderen naar specialistische zorg kunnen doorverwijzen (verzorgd door instellingen in de 'flexibele schil').

De centrale vraag van dit onderzoek luidde:

Welke meerwaarde heeft de inrichting van de Ouder-en-kindteams, en in het bijzonder het functioneren van OKA's daarbinnen, voor het realiseren van de doelen van Om het Kind? Welke succesfactoren en verbeterpunten zijn aan te wijzen?

In de onderstaande tekst trekken we conclusies ten aanzien van deze vraag en doen we aanbevelingen.

Meerwaarde inrichting Ouder-en-kindteams

De Ouder-en-kindteams waarmee in de proeftuinperiode is geëxperimenteerd, samengesteld uit OKA's met diverse achtergronden, hebben een duidelijke meerwaarde voor het bereiken van resultaten van Om het kind. Ten opzichte van de oude situatie wordt veel meer op vindplaatsen gewerkt; dit geldt vooral voor de leeftijdscategorie van 4 jaar en ouder. Bij 0-4-jarigen was het OKC al een belangrijke vindplaats; nieuw is daar vooral dat de verpleegkundigen, die het eerste aanspreekpunt zijn voor ouders, hen nu ook verder kunnen helpen als er opvoedvragen of andere kwesties zijn. Op scholen verlaagt de (zichtbare) aanwezigheid van de OKA en de frequente doorverwijzing naar de OKA door IB-ers, mentoren en leerkrachten de drempel naar hulp voor gezinnen. Wel is het zo dat er nog relatief weinig *zelf* contact wordt gezocht met OKA's bij kleine opvoedvragen.

De meeste gezinnen komen via school bij de OKA terecht. Is het contact eenmaal gelegd, dan is de aanwezigheid van OKA's op scholen een manier om bij eventuele nieuwe problemen of kleine vragen snel contact te hebben. Scholen geven aan dat de eerste lijn door de aanwezigheid van de OKA's wordt versterkt. Dit gebeurt direct, doordat OKA's bijdragen aan verbetering van de vroegsignalering en kwaliteit van de zorg en doordat zij in een aantal gevallen leerkrachten of mentoren ondersteunen in hun pedagogische taken. Ook indirect is sprake van versterking van de eerste lijn, doordat IB-ers en zorgcoördinatoren meer de handen vrij hebben voor het werken aan de zorgstructuur. Dit is ook nodig vanwege het wegvallen van Bureau Jeugdzorg in de ZAT's. De school heeft meer verantwoordelijkheden dan voorheen als het gaat om veiligheid van kinderen.

Vanwege de korte lijnen binnen de teams kunnen OKA's vaak snel ondersteuning arrangeren voor gezinnen; vaak wordt al de nodige verlichting geboden doordat zij praktische zaken oppakken die ouders of kinderen 'lucht geven'. Het gaat lang niet altijd om opvoedhulp; of maar ten dele. Wel is

expertise over opvoeding, kindontwikkeling en veiligheid cruciaal bij het goed bepalen van prioriteiten en juiste hulp die nodig is.

Dit alles betekent niet dat gezinnen in alle casussen succesvol zijn geholpen als het gaat om het versterken van de zelfredzaamheid en hun functioneren. Het binnen komen in gezinnen, het winnen van vertrouwen of het regelen van een aantal 'basis-op-orde'-zaken kan als succes worden gezien, maar in veel van de gevallen waar dit het behaalde resultaat is, is langdurige (soms lichte) steun nodig en is het de vraag in hoeverre op langere termijn de zelfredzaamheid kan worden versterkt. We zien dit vooral in casussen waar sprake is van lvb-problematiek. Daarnaast zien we dat hulp soms stagneert omdat gezinsleden niet meewerken of omdat de benodigde hulp niet beschikbaar is.

Functioneren van OKA's

OKA's zijn de spil rond wie het nieuwe systeem valt of staat. Zijn zij goed geoutilleerd om hun veelomvattende functie uit te oefenen? Wat bij het antwoord op deze vraag allereerst van belang is: in de onderzochte periode was sprake van *leren*. De functie van OKA was voor OKA's zelf, maar ook voor samenwerkingspartners nog lang niet altijd helder. OKA's kregen daardoor soms veel (zware) zaken toegeschoven en kwamen er pas in de loop van de proeftuinperiode achter wat zij wel en niet konden behappen. Het gevaar van overbelasting is aanwezig, zo is gebleken, zeker in wijken/op scholen waar relatief veel zware problematiek is. De onduidelijkheid heeft zijn tol geëist in de afgelopen periode. De keerzijde van de medaille is dat er ruimte was om te experimenteren, waardoor succesfactoren voor het opbouwen van een vertrouwensband, zoals voldoende tijd en voldoende handelingsruimte, goed tot hun recht konden komen.

OKA's slagen er in veel gevallen in vroeg(er) te signaleren en een goede probleemanalyse te maken. De nauwe samenwerking met professionals op de vindplaatsen, zoals school, draagt daaraan bij. Deze maakt een breder zicht mogelijk op de problemen van jongeren, ouders en de achtergronden daarvan. Daarnaast helpt het ook dat OKA's wat betreft het gezin 'breder' kijken dan alleen naar opvoeding en ook andere problemen die stress en belasting veroorzaken in het vizier hebben. Ook vinden ze vaak de weg naar de juiste hulp en weten ze deze snel in te schakelen. Maar dat geldt niet altijd; verschillende keren is in het onderzoek gebleken dat de sociale kaart niet goed in beeld is. Bovendien blijkt dat OKA's of OKT's zelf nog niet altijd voldoende in beeld zijn bij anderen. In vrijwel alle casussen komt naar voren dat OKA's goed (vaak beter dan andere hulpverleners) hebben geluisterd naar ouders en jeugdigen, en dat er een 'klik' was. Het feit dat OKA's meteen 'hands on' kleine dingen konden oplossen voor ouders en jeugdigen speelt daarbij mee, evenals hun vaak 'frisse' en proactieve houding. Er zijn verschillende voorbeelden in het onderzoek waarbij OKA's erin geslaagd zijn met zorgmijdende gezinnen of gezinsleden een vertrouwensband op te bouwen, de vraag achter de initiële vraag te achterhalen en hulp op gang te krijgen, of op zijn minst de situatie te stabiliseren. Een langdurig opgebouwde vertrouwensrelatie geldt in het algemeen als middel voor het op gang brengen van (aanvaarding van) hulp door gezinnen.

Eigen kracht is bij veel ouders en jeugdigen expliciet opgezocht en gestimuleerd, voor zover dit mogelijk was. Dat betekent niet dat alle gezinnen zelfstandig verder kunnen zonder hulp, zoals al gememoreerd; bij de deelcategorie kwetsbare jongeren (met lvb- en/of ggz-problematiek) is dat op lange termijn onmogelijk. Eigen kracht stimuleren betekent ook: jongeren of ouders zo ver krijgen dat zij kleine stapjes hebben gezet naar zelfredzaamheid. Het netwerk biedt niet altijd mogelijkheden tot steun. Het is belangrijk om per geval goed te kijken wat de mogelijkheden zijn van mensen zelf en van hun netwerk. Er dient voor gewaakt te worden de lat niet te hoog te leggen.

OKA's slagen er vaak in om op goede wijze de *regie* te nemen. Niettemin is er soms begripsverwarring over wat het begrip precies inhoudt - ook omdat de meest geschikte invulling van de regierol per casus kan verschillen. Het blijkt belangrijk om per casus voor iedereen heldere afspraken te maken over de casusregie; dit geldt eens te meer in zwaardere, meer complexe casussen.

Mede door het accent tot nu toe op individuele en daarbij relatief zware casuïstiek, is de ambitie van Om het Kind om vooral ook *preventief* te werken nog niet overal uit de verf gekomen. Er zijn vele goede voorbeelden, bijvoorbeeld van scholen waar nu meer aandacht is voor de minder 'externaliserende' en meer teruggetrokken leerlingen of waar trainingen voor jongeren beschikbaar zijn gekomen. Maar zeker voor groepsgericht aanbod is meer aandacht nodig.

De samenwerking met *Samen DOEN en JBRA* blijkt bij OKA's nog veel vragen op te roepen. Er bestaat onduidelijkheid over wanneer een zaak doorgezet kan worden, of wanneer deze weer terug kan naar het OKT. Er is in beide gevallen sprake van een grijs gebied. Bij *Samen DOEN* gaat het dan om de vraag of een casus al dan niet aan de aanmeldingscriteria voldoet en bij *JBRA* over de vraag of er nu wel of niet sprake moet zijn van drang of dwang (werkt het gezin niet mee, of is het bijvoorbeeld vanwege lvb-problematiek niet in staat om mee te werken?). Het bestaan van een grijs gebied is op zich niet problematisch. Het biedt de ruimte om dat te doen wat het beste bij het gezin past. Daarbij is het wel zaak dat OKT's en *Samen DOEN*-teams elkaar veel beter leren kennen en dat er ruimte bestaat om elkaar te versterken waar nodig.

In het algemeen zijn er wel zorgen over het gat tussen het vrijwillige en gedwongen kader.

Succesfactoren

We kunnen op basis van ons onderzoek een aantal evidente succesfactoren in de in de proeftuinen beproefde werkwijze aanwijzen.

Het vindplaatsgericht werken zoals dat in de proeftuinen op diverse manieren vorm is gegeven (op scholen, op het OKC, in een buurtcentrum) blijkt het bereik en de toegankelijkheid van OKA's positief te beïnvloeden. Het maakt OKA's zichtbaar, vindbaar en benaderbaar.

De korte lijnen in het team, waardoor het makkelijk is om met elkaar te reflecteren over de handelwijze in een casus of om expertise te raadplegen waarover de OKA zelf niet beschikt, draagt bij aan het vermogen van OKA's om op een adequate wijze te handelen. Ook de korte lijnen die OKA's onderhouden met professionals op scholen en wijken dragen bij aan een succesvolle handelwijze, van de OKA's maar ook van de professionals op scholen en wijken.

Het kunnen werken met korte lijnen hangt samen met de inrichting en werkwijze van de teams. OKA's hebben het gevoel dat de teams breed zijn samengesteld, hetgeen hen de mogelijkheid biedt om in de meeste casussen voldoende geëquipeerd te werken. Want als zij zelf de expertise niet hebben, kunnen zij gebruik maken van de expertise in het team. De aanwezigheid van een gedragsdeskundige en van ggz- en lvb-expertise worden daarbij als essentieel aangemerkt.

Veel OKA's benadrukken dat het kunnen beschikken over voldoende tijd om een casus te doen een belangrijke succesfactor is. In deze proeftuinperiode bleken OKA's in veel gevallen, al dan niet in overleg, te kunnen bepalen hoeveel tijd zij in een casus staken. Dat bood OKA's veel handelingsruimte, een volgende belangrijke succesfactor. Kunnen doen wat nodig is zonder daarbij beperkt te worden door strakke kaders of protocollen, is misschien wel de belangrijkste succesfactor. Het biedt onder meer ruimte zaken uit te proberen en om in samenwerkingsrelaties samen met partners tot goede oplossingen te komen, ook als er sprake is van een grijs gebied.

Ten slotte kan geconstateerd worden dat het werken vanuit en stimuleren van eigen kracht zijn vruchten begint af te werpen. De expliciete aansturing van OKA's hierop lijkt te hebben bijgedragen aan verandering in hun houding en gedrag in de omgang met cliënten. Daarbij lijkt de aandacht voor mogelijke bijdragen vanuit het informele netwerk nog wel systematischer dan die voor werken vanuit en aan eigen kracht van individuele cliënten. Wat het netwerk betreft ligt de focus nog sterk op intimi uit de familie- en vriendenkring en minder op aanwezige krachten in de wijk, zoals lotgenotencontact of initiatieven vanuit zelforganisaties.

Verbeterpunten

In de rapportage over dit onderzoek zijn bij elk onderwerp lessen geformuleerd; deze zijn in een bijlage bij het rapport op een rij gezet. Hier noemen we de belangrijkste verbeterpunten die uit het onderzoek naar voren komen.

- Het is voor OKA's belangrijk dat er heldere kaders zijn voor hun functie en rol. Die duidelijkheid is niet per definitie gegeven. De duidelijkheid kan ook zijn dat OKA's juist grote handelingsruimte hebben - het is belangrijk om dat dan te expliciteren. In ieder geval zouden OKA's meer ondersteund kunnen worden in de vraag hoe om te gaan met regie. Belangrijk punt daarbij is dat OKA's

ervan bewust worden gemaakt dat de invulling van de regierol per casus kan verschillen. In ieder geval is het per casus expliciteren van de regierol een aandachtspunt.

- Het is zaak dat er een werkbaar registratiesysteem is met een niet te grote last voor OKA's. Dit systeem dient in ieder geval ook geschikt te zijn voor dossieropbouw en niet alleen gericht te zijn op het verzamelen van managementinformatie, zoals voor het huidige systeem geldt volgens sommigen. Ook zou het systeem de lichte opvoedhulp beter in beeld moeten brengen door een eenvoudige registratie-methodiek specifiek voor deze hulp; nu beperkt de registratie zich vaak tot de wat intensievere hulp. Met name bij nauwe samenwerking met scholen is het zaak om dubbele registraties zoveel mogelijk te voorkomen.
- Ondanks dat de aanwezigheid van lvb- en ggz-expertise in het algemeen als waardevol wordt gezien, kan deze expertise beter benut worden. Sommige OKA's die toegerust zijn op deze problematiek merken op dat zij relatief weinig worden geraadpleegd. Zeker bij gezinnen die zich moeilijk laten motiveren is het goed om het lvb- of ggz-perspectief te betrekken.
- Ten slotte noemen wij nog twee verbeterpunten die te maken hebben met de beoogde preventieve functie van Om het Kind. Om te beginnen is structureler aandacht en ruimte nodig voor groepsgericht werken, zowel ten behoeve van versterking van de preventieve functie van de OKT's als van de mogelijkheid die dergelijk aanbod biedt om de drempel naar gezinnen te verlagen. Gezien de centrale rol van de school als vindplaats is daarnaast, als voorwaarde voor een goede samenwerking tussen OKA's en school, aandacht nodig voor een pedagogisch basisklimaat waarvan het partnerschap met ouders een onlosmakelijk onderdeel uitmaakt.

Aanbevelingen

Tot welke aanbevelingen leiden de conclusies en lessen die uit de casussen te trekken zijn? In deze laatste paragraaf zijn zij op een rij gezet.

Omschrijving functieprofiel/takenpakket OKA

- Een duidelijk omschreven functieprofiel en takenpakket van de OKA is van belang, ook ten behoeve van de communicatie met externe partners. Preventief werken, bijvoorbeeld door aandacht voor minder opvallende leerlingen en groepsgericht werken dient hiervan expliciet onderdeel uit te maken.
- Daarbij is duidelijkheid nodig over de reikwijdte van de functie van OKA's op vindplaatsen school en in de wijk. Voor vindplaats school geldt dat bijvoorbeeld de steun aan ouders en aan jongeren in de wijk die niet op school zitten. Duidelijkheid en afbakening is nodig om overbelasting van OKA's te voorkomen.
- Er is ruimte nodig voor wijkgericht werken en buurt- of wijkoverschrijdend werken.
- Specifieke aandacht is nodig voor het functioneren van OKT's ten behoeve van de categorie kwetsbare jeugd van 16+.

Facilitering in tijd en (handelings)ruimte

- Hoewel kaders nodig zijn, is juist een belangrijke succesfactor van de proeftuinperiode de professionele ruimte en de ruimte in uren die OKA's hadden. Deze ruimte geeft hen de kans om outreachend te kunnen werken, nieuwe dingen uit te proberen, vragen achter de vraag op te halen, vertrouwen van gezinnen te winnen, gezinnen die meer of langere ondersteuning nodig hebben de tijd en aandacht te kunnen geven die ze nodig hebben, en soms werkendeweg uit te vinden wat generalistisch werken inhoudt. Het is belangrijk dat deze ruimte om te leren en experimenteren blijft.
- Er dienen uren te worden geormerkt voor preventief werken door OKA's, bijvoorbeeld voor groepsgericht aanbod zoals trainingen voor jongeren en Triple P voor ouders, versterking van pedagogische netwerken rondom jeugd en gezin en advisering en ondersteuning van leerkrachten en andere professionals.
- Ook de beschikbare fysieke ruimte voor de OKA is van belang, waarbij zowel de toegankelijkheid voor jongeren en ouders een criterium is als nabijheid van samenwerkende professionals, zoals de IB-ers en zorgcoördinatoren op school.

Teamsamenstelling

- Diversiteit in de aanwezige ervaring en expertise in de OKT's is van belang: het team functioneert als generalist.
- Kennis en expertise op het terrein van veiligheidsvraagstukken dient beschikbaar te zijn in de teams.
- De teamsamenstelling dient zoveel mogelijk afgestemd te zijn op de eisen die de populatie op school/in de wijk stelt.
- De jeugdpsycholoog beschikt over waardevolle expertise voor de OKT's en dient daarin te worden gehandhaafd.
- Zeker voor het werken met (kwetsbare) oudere jeugd is samenwerking met het jongerenwerk van belang, zo niet door deelname in het team dan wel door nauwe banden.

- Bij de selectie van OKA's dient aandacht te zijn voor de benodigde competenties (naast vakcompetenties ook voor de generalist belangrijke competenties als een open attitude en culturele sensitiviteit), evenals voor vaardigheden die de match met samenwerkingspartners op school/in de wijk bespoedigen. Het betrekken van vertegenwoordigers van de vindplaatsen bij de selectie kan eveneens aan de match bijdragen.

Vindplaats school

- Een pedagogisch klimaat op school en pedagogisch partnerschap met ouders is van belang als basis voor samenwerking met OKT's en voor versterking van de preventieve pedagogische infrastructuur rondom ouders en gezinnen.
- Aandacht is nodig voor begeleiding van ouders en kinderen bij de overgang van kinderen van po naar vo, door afstemming en warme overdracht tussen OKT's.
- Er dient door beide partijen, schooldirectie, IB-er/zorgcoördinatoren en docenten aan de ene kant en OKA's aan de andere kant, geïnvesteerd te worden in visievorming, samenwerking en teambuilding. Dit geldt ook de afstemming over de rol van mentoren/docenten en hun advisering, ondersteuning en coaching.
- Bewaken van de onafhankelijke positie van OKA's ten opzichte van de vindplaats (school, OKC, buurthuis) is van belang ten behoeve van vertrouwenspositie bij jongeren/ouders. Hierover kunnen afspraken worden gemaakt, zoals bijvoorbeeld op voorscholen al gebeurt.

Werken in de wijk

- Ook werken in de wijk vergt investering van OKT's en hun wijkpartners in visievorming en samenwerking. Daarbij is vanuit OKT's meer aandacht nodig voor wijkpartners zoals huisartsen, verloskundigen/kraamzorg, kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, ook ten behoeve van de preventieve functie.
- Werken in de wijk betekent eveneens: investeren in verbindingen met informele voorzieningen, en in verbinden van ouders/jeugdigen die dat nodig hebben aan sterke informele netwerken.
- Aandacht is nodig voor de (pedagogische) ondersteuning door OKA's van informele werkers (vrijwilligers)/voorzieningen rondom jeugd en gezin.

Samenwerking met Samen DOEN

- De taakverdeling en samenwerking met Samen DOEN dient verder doordacht te worden.
- Er dient met name ruimte te zijn voor goede afspraken over zware casussen die niet onder drang en dwang vallen. De samenwerking moet zeker dan veel nauwer zijn.
- Doorzetten naar Samen DOEN kan een breuk voor ouders/jongeren betekenen met de vertrouwde setting van OKA/school. Alternatieve opties kunnen zijn: werken met dubbelfuncties, tijdelijk toevoegen van SD-partners aan teams Om het Kind ten behoeve van specifieke casussen. Bij wel doorzetten naar Samen DOEN dient doordacht te worden hoe de vertrouwensrelatie met OKA of de relatie met school gehandhaafd kan blijven. Een mogelijkheid is het wederzijds aanschuiven bij casuïstiekoverleggen.
- Bij overdracht of samenwerking zijn sluitende afspraken nodig over regie en terugkoppeling.
- Samen DOEN (expertise) dient beschikbaar te zijn in alle wijken.

Communicatie en afstemming met externe professionals/aanbod

- Er is heldere en toegankelijke informatie nodig over functie en takenpakket van de OKT's en OKA's, voor alle (in)formele werkers en instellingen waar OKT's mee samenwerken.
- Voor OKT's geldt eveneens dat zij duidelijk moeten communiceren over hun werk met (potentiële) partners op school en in de wijk, evenals op casusniveau met de andere betrokken hulpverleners.
- Kennis van de sociale kaart in de wijk is voor het functioneren van de OKA van evident belang. Dit geldt zowel het brede professionele aanbod als informele aanbod, rondom jeugdigen en gezinnen, bijvoorbeeld van zelforganisaties.

- Mede omdat het aanbod per wijk kan verschillen, in de tijd kan fluctueren en omdat ook wijkoverstijgend moet worden gewerkt is het per wijk aanstellen van een ‘sociale kaart’ contactpersoon een optie.

Regiefunctie van OKA's

- Er is stadsbreed meer consistentie nodig in de invulling van de regierol van OKA's.
- Op casusniveau moet met de gezinsleden en alle betrokken partijen duidelijk worden afgesproken waar de regie ligt, wat de regierol inhoudt en hoe alle partijen zich verhouden tot de regisseur. Zo nodig kan een regiecheck plaatsvinden.
- Het streven dient te zijn met alle betrokken partijen één plan te trekken, en zo nodig uitvoerdersoverleg te organiseren.

Eigen kracht van jongeren/ouders

- Het betrekken van jongeren/ouders bij het maken van het plan van aanpak werkt motiverend, en is een belangrijke eerste stap in het werken vanuit/versterken van eigen kracht.
- Daarbij dient de OKA van meet af aan in te schatten wat de cliënt en diens omgeving kunnen doen. Ook bij de uitvoering van taken moet die afweging steeds worden gemaakt.
- Maatwerk is daarbij van belang: aanpassen aan de mogelijkheden/het tempo van de cliënt, en deze zo nodig eerst aan de hand nemen, en steeds wat zelfstandiger zaken op laten pakken. Maar ook accepteren dat sommige cliënten (bijvoorbeeld de doelgroep 16+) meer sturing nodig hebben, en niet schromen die te bieden.
- Werken aan eigen kracht betekent ook: informeren van en terugkoppelen naar de cliënt over wat buiten diens blikveld gebeurt.
- Samenwerken met het informele netwerk rondom jeugdigen en gezinnen vergt investeren; ook krachten in de wijk zijn daarbij van belang.
- Specifieke aandacht is nodig voor grensgevallen waarbij veiligheid van kinderen in het geding is: wanneer wel en wanneer niet inzetten op eigen kracht?

Teamfunctioneren, ondersteuning van OKA's

- Het casuïstiekoverleg in teams dient de behoefte van OKA's aan sparren en feedback zoveel mogelijk te vervullen. De aanwezigheid van een diversiteit aan ervaring en expertise, bijvoorbeeld op ggz- en lvb-terrein, is daartoe van belang.
- Aangezien niet alle specifieke problematiek te ondervangen is via de teamsamenstelling, moet ruggespraak met externe professionals met specifieke expertise mogelijk en toegankelijk blijven.
- In dat verband is ook het aanschuiven van externe partners, zoals Jeugdbescherming of Samen DOEN, bij casuïstiekbesprekingen denkbaar.
- Gezien de grote verantwoordelijkheid en taaklast die OKA's dragen, zou met name bij zware casuïstiek een buddy- of mentoringsysteem systeem kunnen worden overwogen.
- Teamleiders dienen te beschikken over een brede, overstijgende visie en in staat te zijn leiding te geven en tegelijkertijd OKA's handelingsruimte te geven.

Lerend systeem

- Het lerende systeem dient in stand gehouden te worden, als belangrijk middel om kwaliteit doorlopend te (blijven) verbeteren. Actieleren is hiervoor een geëigende methodiek.
- Daarbij gaat het zowel om het in teamverband met elkaar uitwisselen en delen van goede voorbeelden en praktijkervaringen als om het breder beschikbaar maken van praktijkkennis over ‘wat werkt, voor wie en onder welke omstandigheden’, via systematische ‘methodiekarticulatie’ (explliciteren van impliciete kennis/ervaring van professionals) en koppeling aan reeds beschikbare relevante *evidence* (wetenschappelijke kennis over wat werkt) betreffende algemeen en specifiek werkzame factoren.
- Zeker voor thema's waarover nog weinig *evidence* bestaat is aandacht nodig voor borging van leerervaringen door ze te delen en op te schrijven. Bijvoorbeeld rondom eigen kracht, werken in de

wijk, initiëren van lotgenotencontact of verbinden met informele initiatieven en voorzieningen. Een optie om dit uit te voeren: een digitale vraagbaak voor OKA's.

Registratie

- Het systeem van dubbelregistratie in het onderwijs dient te worden aangepast, zodat registratie binnen één systeem mogelijk is.
- Monitoring en registratie van casuïstiek is van belang voor zowel externe verantwoording als interne ontwikkeling en werken aan kwaliteit. Het registratiesysteem dient bruikbaar te zijn voor beide functies.
- Voor het waarborgen van de preventieve functie van OKT's is aanpassing van het registratiesysteem van belang. Naast individuele zwaardere casuïstiek moet ook lichte en kortstondige hulp geregistreerd en daarmee zichtbaar gemaakt kunnen worden, evenals niet-individuele activiteiten als groepsgericht werken en versterking van de pedagogische netwerken rond jeugd en gezin.

Colofon

Oprichtgever	DMO Amsterdam
Auteurs	Dr. M.J. Distelbrink, dr. R.J.H. Gilsing, prof. dr. T.V.M. Pels, J.E. Schöne, BSc, D. Wind, MSc
Met medewerking van	A. Jansma, MSc, Drs. M.S. van Veenendaal
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

Deze samenvatting kan gedownload en/of besteld worden via de website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2014.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

In 2015 treedt de nieuwe jeugdwet in werking. In de aanloop daarnaar heeft de gemeente Amsterdam geëxperimenteerd met wijkteams jeugd (Ouder-en-kindteams), die werken volgens de nieuwe werkwijze. De kern van de aanpak is: in interdisciplinaire teams laagdrempelige ondersteuning bieden op locaties dichtbij ouders en jeugdigen en snel doorverwijzen als er meer hulp nodig is. Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht aan de hand van 30 casussen wat de meerwaarde is van de nieuwe werkwijze.

Dit document bevat de samenvatting, conclusies en aanbevelingen die uit dit kwalitatieve onderzoek naar voren zijn gekomen. De volledige rapportage is te vinden op de website www.verwey-jonker.nl

